

OGNIKO JAKO FORMA ESTRADY NA ZIELONEJ SALI¹

Ognisko jako postać turystyki aktywnej

Turystyka aktywna na terenach chronionych, jak i poza nimi charakteryzuje się właściwościami ludycznymi, hedonistycznymi, eskapistycznymi, poznawczymi, zdrowotnymi, rekreacyjnymi. Turystyka związana jest z taką aktywnością ruchową, która ma również na względzie zachowanie zastanej homeostazy, stanu względnej równowagi środowiska naturalnego, na terenie którego przebywają turyści.

Uczestnicy tej formy, podobnie jak innych postaci turystyki, organizują często po okresie intensywnej aktywności ruchowej, ogniska dla rozrywki i zabawy celem uroczystego i towarzyskiego zwieńczenia całodniowych lub wielodniowych wrażeń. Dotyczy to m. in. zorganizowanych wypraw na polowanie, grzybobranie, wędkowanie oraz spływów kajakowych, różnych form żeglugi, wędrowek rowerowych czy pieszych, a także turystyki kolonijnej, obozowej czy wczasów wypoczynkowych. W owych ogniskach mogą uczestniczyć przedstawiciele wszystkich grup wiekowych, dzieci, młodzież i dorośli. Organizowane też są one dla odpowiednich grup wiekowych.

Typy ognisk turystycznych

Ogniska mogą być organizowane z czterech powodów. Pierwszy powód ma charakter ściśle utylitarny. Rozpala się ognisko, traktując je jako źródło ciepła podczas zimnej nocy. Umożliwia ono przygotowanie gorących napojów, gotowanych, pieczonych, smażonych czy wędzonych potraw. Może też stanowić ostoję bezpieczeństwa przed zagrażającymi o różnej porze roku zwierzętami lub też istotny element sygnalizacyjny dla innych turystów, bądź dla osób zmierzających z pomocą. Tego typu ognisko pełni istotną funkcję zwłaszcza w zakresie turystyki aktywnej na terenach trudno dostępnych, chronionych przed nadmierną ingerencją cywilizacji, turystyki poniekąd

¹ Pracę wykonano w ramach badań własnych BW-I.13 *Spoleczne i kulturowe wartości sportu*, finansowanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki.

kwalifikowanej. Wymaga ona dużych umiejętności samozachowawczych, stanowi w związku z tym swoistą postać turystyki przygodowej o właściwościach traperskich.

Tego typu ognisko nie stanowi przedmiotu zainteresowań niniejszej wypowiedzi, ponieważ autor koncentruje przede wszystkim uwagę na odświeżających, uroczystych formach spotkań ogniskowych. Pierwszy typ traktuje jedynie jak pragmatyczne profanum o właściwościach użytkowych, kolejne natomiast jako przejaw obiektywizującego się *sacrum*, zawieszającego na pewien istotny czas codzienne lub mniej odświeżające relacje międzyludzkie.

Drugi typ ogniska ma charakter biesiady towarzyskiej, związanej z przygotowanymi na tę okazję różnymi potrawami i napojami.

Trzeci typ ogniska posiada właściwości estrady, swoistej formy teatru amatorskiego na zielonej sali.

Ostatni typ ogniska stanowi formę mieszaną, zawierającą jako podstawę występy ogniskowe, a po nich, swoistą postać kontynuacji, spotkanie biesiadno-towarzyskie.

Ognisko jako przejaw występów estradowych na zielonej sali

Spośród ostatnich trzech typów ogniska autor zwraca szczególną uwagę na ujęcie trzecie i czwarte, związane z występami estradowymi na zielonej sali. Jeśli związane jest ono z różnymi występami, np. pieśniami indywidualnymi bądź grupowymi, to wtedy mamy do czynienia z formą występów estradowych w plenerze w środowisku naturalnym, tj. z estradą na zielonej sali.

Podstawą scenograficzną owej formy występów estradowych jest naturalna przestrzeń plenerowa, odpowiadająca zamysłom estradowym przy ognisku. Osoby, które organizują dane przedsięwzięcie wybierają najlepiej odpowiadające konkretnemu zamierzeniu miejsce i zagospodarowują, przystosowują je do koncepcji uwzględniającej program widowiska, liczbę osób występujących jako aktorzy estradowi oraz wielkość audytorium, czyli liczbę potencjalnych widzów. Wtedy bierze się pod uwagę także wielkość paleniska i żywego ognia, odległość od zalesienia, materiałów łatwopalnych, ze względu na kwestię bezpieczeństwa.

Miejscem centralnym w scenografii estrady na zielonej sali jest, z powodów oczywistych, ognisko. Wokół niego mają miejsce występy estradowe oraz inne zdarzenia (np. towarzyskiej natury).

Występy ogniskowe jako forma sztuki estradowej

Struktura tego typu widowiska posiada charakter aleatoryczny. Jest niewątpliwie formą teatru, tj. sztuki estradowej o charakterze aleatorycznym.

Zawiera typowe formy estradowe, takie jak piosenki, popisy instrumentalne (na gitarze czy akordeonie), monologi, skecze, tańce, popisy sprawno-

ściowo-gimnastyczne, quasi-gimnastyczne o charakterze cyrkowym, akrobatyczne, zręcznościowe, prestidigitatorskie, konkursy. Wszystkie one są podobnie jak na estradzie przeplatane słowem wiążącym, swoistego rodzaju konferansjerką. Osoba, która się tym zajmuje, wpływa w sposób istotny na charakter zdarzeń. Zarówno ona, jak i aktorzy w poszczególnych scenkach, sekwencjach czy popisach wprowadzają do występów przyjęte z góry elementy przypadkowe. Dotyczy to relacji między wykonawcami, którzy mogą z założenia na zachowanie czy wypowiedzi innych reagować w sposób spontaniczny. Dopuszczalna jest w związku z tym improwizacja. Pewną przypadkowość działań wynikających i z improwizacji, i spontanicznych reakcji widowni wkalkulowuje i wkomponowuje się w strukturę spektaklu, wtedy gdy włącza się do zdarzeń scenicznych, takich jak rozliczne konkursy, także osoby z widowni. Ich reakcje mogą być rozmaite, zaskakujące, rozbawiające lub budzące niezadowolenie audytorium.

Na ognisku jako formie estrady na zielonej sali, w plenerze wiosennym, letnim, jesiennym czy zimowym pojawiają się wskazane wyżej elementy stałe i opracowane tak, że nie przewidują istotnych dla wykonawców i odbiorców jakichkolwiek zmian. Oprócz tego projektuje się zachowania przypadkowe, spontaniczne, zwłaszcza u widzów wciągniętych w grę sceniczną. Dotyczy to zachowań zarówno przy ognisku i jak i na widowni. Projektuje się też improwizacje wykonawców, wynikające z potrzeby chwili, dostosowania się do reakcji, zachowań, okrzyków widzów.

Z tego względu występy ogniskowe mają, podobnie jak odpowiednie formy teatralne, estradowe czy muzyczne właściwości ściśle aleatoryczne.

Wykonawcy ogniskowi

Aktorstwo ogniskowe, w odróżnieniu od profesjonalnej sztuki estradowej, ma charakter amatorski. Oparte jest przeważnie na umiejętnościach osób, które chciałyby wystąpić, lecz nie posiadają w tym zakresie żadnego przygotowania zawodowego. Wykonawcy ogniskowi czerpią wzory z tego, co widzieli w teatrze, na estradzie, w kinie czy innych ogniskach. Naśladują zachowanie, sposób poruszania się na scenie, intonację, frazowanie, technikę śpiewania aktorów i piosenkarzy profesjonalnych. Czynią tak na podstawie tego, co utkwilo im w pamięci. Są to przeważnie nieudolne warsztatowo, uproszczone imitacje, jednakże wszyscy uczestnicy traktują je jako obowiązującą konwencję, nasyconą wyjątkowymi emocjami, stanowiącą podstawę dobrej zabawy.

Scenografia

Scenografia zależy głównie od pomysłowości animatorów przedsięwzięcia. Wykorzystują oni przede wszystkim warunki terenowe. Jedynym elementem dekoracyjnym przeważnie jest ognisko.

Można jednak, jeśli są odpowiednie materiały (np. deski), stworzyć niemalże prawdziwą scenę teatralną z prawdziwymi kulisami, służącymi do wejść i zejść z estrady, do przebierania się. Notabene, funkcję kulis może spełniać naturalna osłona, którą stanowi, znajdująca się w stosownej odległości od ogniska, roślinność.

Można też zorganizować ognisko w pobliżu piaszczystego usypiska czy urwiska i umieścić na nim lampki, świece, łuczywa. Stwarza to frapującą strukturę scenograficzną, połączoną z naturalną grą światła w plenerze, stworzoną przez różne źródła żywego ognia.

W danym przypadku scenografia wiąże się ściśle z oświetleniem, którego podstawowym źródłem jest ognisko. Można też wprowadzić z powodzeniem łuczywa, świece i kaganki. Stosuje się także inne efekty świetlne oparte na sprzęcie używanym w życiu obozowym. Dotyczy to mniejszych lub większych latarek, bądź reflektorów z motocykla czy samochodu, które mogą służyć do odczytywania tekstu w ciemnościach, do tworzenia światła punktowych, do dynamizowania akcji za pomocą stroboskopów.

Dekoracje, kostiumy, rekwizyty

Zarówno dekoracje, jak kostiumy i rekwizyty mają przede wszystkim charakter użytkowy. Ich estetyka posiada przeważnie wydźwięk drugorzędny. Liczy się głównie ich funkcjonalność. Inscenizatorzy ogniskowych występów estradowych posługują się najprostszymi rozwiązaniami. Do charakteryzacji i kostiumów używa się najczęściej rzeczy dostępnych na koloniach, obozach, wczasach, wyjazdach weekendowych, przywiezionych ze sobą części garderoby. Stosuje się często rozwiązania a'rebour, chłopcy i mężczyźni przebierają się w stroje przywiezione przez przedstawicielki płci odmiennej, dziewczęta i panie zakładają stroje męskie. Używa się też prześcieradeł, koców, wycina trzcinę. Rekwizytami są zwykle rozmaite zastane na miejscu lub przywiezione przez uczestników sprzęty oraz znalezione w pobliżu żerdzie, gałęzie, kołki, pnie drzew.

Scenariusz, scenopis i relacje między sceną a widownią

Występy wieczorne przy ognisku oparte są na scenariuszu w postaci słowa pisanego lub, co jest spotykane częściej, w postaci skonstruowanego w pamięci zapisu zdarzeń scenicznych. Ów scenariusz przyjmuje przeważnie postać mieszaną, coś pośredniego między scenariuszem a scenopisem, uwzględniającym bardziej kolejność zmian sekwencji estradowych niż ich treść.

W pewnych sytuacjach może zachodzić nawet zniesienie granicy między sceną a widownią, ponieważ na widowni mogą przez pewien czas zachodzić główne wydarzenia sceniczne. Określone grupy kolonijne czy obozowe mogą wykonywać typowe piosenki ogniskowe, mogą też zmagać się między sobą w konkursie na najlepiej wykonaną pieśń zespołową. Z widowni dobiegają wy-

powiedzi komentujące wydarzenia sceniczne. Część osób z widowni, włączona do różnych konkursów czy skeczy, przeistacza się częstokroć w aktorów. Aktorzy występujący w pierwszej części ogniskowego spektaklu zasiadają podczas przerwy na widowni. Część widzów przechodzi na scenę i po przerwie prezentuje kolejną część przedstawienia.

Reżyseria jako przejaw amatorskich wyobrażeń o inscenizacji

Tego typu występy charakteryzują się swoistego rodzaju, w pełni amatorską inscenizacją. Nie korzysta się w tym przypadku z usług reżysera profesjonalisty.

Funkcję reżysera czy inscenizatora może natomiast pełnić wychowawca na koloniach, instruktor na obozach, bądź tzw. kaowiec, czyli instruktor kulturalno-oświatowy na wczasach dla dorosłych. Najczęściej jednak, zwłaszcza w przypadku przedstawień ogniskowych dla młodzieży i dla dorosłych, mamy do czynienia z reżyserią czy inscenizacją zbiorową. W reżyserii zbiorowej przyjmuje się zwykle dwa rozwiązania: 1) pierwsze polega na równouprawnionych sugestiach inscenizacyjnych, kiedy każdy z uczestników ma prawo sugerować i realizować własne koncepcje sceniczne. Grozi to jednak anarchią, 2) druga koncepcja przyjmuje istnienie lidera, który porządkuje i wprowadza ład w procesie twórczym, wybiera bądź odrzuca w sposób niedemokratyczny przedstawiane przez innych pomysły reżyserskie.

Nawiasem mówiąc w teatrze profesjonalnym rzadko stosuje się koncepcję reżysera zbiorowego. Niemniej jednak to się zdarza, jak np. w popularnym i cenionym na scenach warszawskich Teatrze Montownia.

Notabene rozróżnienie między pojęciami inscenizacji i reżyserii jest zagadnieniem rozstrzygniętym z punktu widzenia teorii teatru. Istnieją w tym względzie dwa główne stanowiska: 1) z jednej strony twierdzi się, że są to pojęcia tożsame, 2) z drugiej natomiast rozróżnia się je, twierdząc, że inscenizacja jest zabiegiem poprzedzającym reżyserię. Dotyczy przystosowania tekstu literackiego: poezji, prozy, dramatu, tekstów kabaretowych, piosenek oraz choreografii baletowej czy pantomimicznej do potrzeb sceny. Następnie zaś, to, co nadaje się do wprowadzenia na scenę, tj. odpowiednio opracowany materiał, czy scenariusz przedstawienia, reżyseruje się w trakcie prób przed premierą i koryguje przed kolejnymi spektaklami.

Postaci ogniskowych zdarzeń scenicznych na zielonej sali

Scenariusz może uwzględniać następujące formy zdarzeń scenicznych na zielonej sali: 1. Wieczór rozmaitych pieśni obozowych lub pieśni bardziej jednorodnych, np. żeglarskich czy jeździeckich (westernowych lub ułańskich). 2. Wieczór w postaci festiwalu piosenki, w którym biorą udział zgłoszeni koloniści, obozowicze czy wczasowicze (koniecznie z nagrodami). 3. Wieczór

kabaretowy złożony z tekstów satyrycznych, humorystycznych skeczów, przeplatanych dowcipami czy nostalgicznymi piosenkami. 4. Wieczór teatralny oparty na własnej obozowej twórczości dramaturgicznej lub na przewrotnej i dowcipnej parafrazie klasycznych dramatów, wywodzących się z czasów antycznych bądź elżbietańskich, jak np. popularna ostatnio na ogniskach skrócona i pełna humoru wersja szekspirowskiego Hamleta. 5. Wieczór teatru tańca, nawiązujący np. do tańców latynoamerykańskich, tańców ludowych różnych krajów czy parodii baletu klasycznego bądź współczesnego. 6. Wieczór poezji recytowanej lub śpiewanej. 7. Wieczór z okazji jakiejś rocznicy lub innego ważnego wydarzenia o charakterze kulturowym, politycznym, narodowym bądź środowiskowym. 8. Wieczór ogniskowy o charakterze mieszanym, zawierający różnorakie formy występów estradowych. Jest to najczęściej spotykany typ estrady ogniskowej zielonej sali.

Estetyczno-wychowawcze funkcje występów ogniskowych

Przygotowanie estrady na zielonej sali spełnia istotne funkcje estetyczno-wychowawcze związane z realizacją występów estradowych. Dotyczy to opracowania koncepcji spektaklu, prób scenicznych oraz występów przed publicznością. 1. Opracowanie koncepcji widowiska wymaga pomysłowości i wytrwałości w poszukiwaniu odpowiednich tekstów, śpiewników, opisów skeczy i konkursów. Wymaga aktywności poznawczej i inwencji twórczej. Przygotowujący występy ogniskowe zapoznają się z estetyką występów estradowych, piosenkarskich, dramatycznych czy akrobatycznych. Poznają dzięki bezpośredniemu doświadczeniu zasady konstrukcji scenariusza i scenopisu, partytury występów. Wnikają dzięki praktyce, osobistemu aktywnemu uczestnictwu w zasady kreacji widowiska teatralnego. Uczą się, jak je w fazie wstępnej przygotować. 2. Dzięki próbom przed spektaklem ogniskowym poznają w sposób ograniczony i intuicyjny specyfikę i trudności warsztatu aktorskiego. Dotyczy to poruszania się po scenie, podawania kwestii, śpiewania, tańczenia, zwracania się do siebie i publiczności, korzystania z rekwizytów, kostiumów, dekoracji, światła, muzyki i innych rodzajów dźwięków oraz korzystania z uwag kolegów, instruktora czy wychowawcy, pełniącego w danym momencie funkcję reżysera. 3. Realizacja, tj. występy estradowe na zielonej sali wprowadzają w odświętny świat wydarzeń scenicznych, zintegrowanych z reakcjami publiczności. Zwłaszcza dzieci i młodzież odczuwają głęboko pierwsze doświadczenia w tworzeniu załączków sztuki, przeżyć estetycznych o charakterze artystycznym. Poznają też, jak należy opanować tremę teatralną.

Przygotowanie wstępne, próby i realizacja występów ogniskowych stanowią intuicyjną i zarazem praktyczną formę wprowadzania w świat kultury teatralnej. Spełniają istotne w tym względzie funkcje wychowawczo-estetyczne. Uczą też wrażliwości na piękno przyrody.

Zakończenie

Spośród ostatnich trzech typów ogniska autor zwraca szczególną uwagę na ujęcie trzecie i czwarte związane z występami estradowymi w środowisku przyrodniczym, w naturalnie ukształtowanej przestrzeni plenerowej. Osoby, które organizują dane przedsięwzięcie wybierają najlepiej odpowiadające konkretnemu zamierzeniu miejsce i zagospodarowują je, dostosowując do koncepcji uwzględniającej program widowiska, liczbę osób występujących oraz wielkość audytorium, czyli liczbę potencjalnych widzów. Wtedy bierze się pod uwagę także wielkość paleniska i żywego ognia, mając na względzie nie tylko problem oświetlenia, ale także, i przede wszystkim, kwestię bezpieczeństwa.

Ognisko powinno być usytuowane na odpowiednio przygotowanym palenisku i w stosownej odległości od łatwopalnego poszycia leśnego, łąk i obszarów leśnych. Gdy ognisko jest urządzone w parku narodowym, to niezbędna jest zgoda jego dyrekcji, a jeśli w lesie, to zgoda określonego nadleśnictwa. Bezpiecznie przygotowane ognisko powinno być oddalone co najmniej 6 m od drzew, a wysokość płomieni nie może przekraczać 2 m. Powinien być wcześniej przygotowany chrust na ognisko, uwzględniający wielkość, wysokość i czas jego trwania.

Po jego zakończeniu należy je tak wygasić, by nie stanowiło żadnego zagrożenia dla środowiska naturalnego. W związku z tym organizatorzy ogniska przygotowują przed rozpoczęciem sprzęt do jego gaszenia i gaszenia pożaru. Ognisko musi być okopane lub obłożone kamieniami, a jego miejsce oczyszczone do gleby mineralnej. Darń z ogniska należy złożyć na jego miejsce, ale po przeniesieniu popiołu do przygotowanego uprzednio dołka. Więcej informacji na temat przepisów i zasad można znaleźć w zamieszczonym poniżej Aneksie, bezpieczne ognisko.

Prawidłowe przygotowanie ogniska wiąże się też z innymi zabiegami ekologicznymi, przyjaznymi naturze, związanymi z oczyszczaniem lasu z łatwopalnych wysuszonych odpadów leśnych, gałęzi, obumarłych, połamanych drzew itp.

Aneks – bezpieczne ognisko

Kwestię miejsc, w których nie powinno się rozpalać ognisk regulują:
1. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 16 czerwca 2003 r. w sprawie ochrony przeciwpożarowej budynków, innych obiektów budowlanych i terenów (Dz. U. Nr 121, poz. 1138).
2. Ustawa z dnia 28 września 1991 o lasach (Dz. U. Nr 101, poz. 444) z późniejszymi zmianami.
3. Instrukcja ochrony przeciwpożarowej obszarów leśnych z dnia 27 lutego 1996 r.

1. Rozporządzenie Ministra (Dz. U. Nr 121, poz. 1138) w rozdziale 9 *Zabezpieczenie przeciwpożarowe lasów* określa, co następuje:

- § 36. ust. 1. „W lasach i na terenach śródleśnych, na obszarze łąk, torfowisk i wrzosowisk, jak również w odległości do 100 m od granicy lasów nie jest dopuszczalne wykonywanie czynności mogących wywołać niebezpieczeństwo pożaru: 1. Rozniecanie ognia poza miejscami wyznaczonymi do tego celu przez właściciela lub zarządcę lasu. 4. Palenie tytoniu, z wyjątkiem miejsc na drogach utwardzonych i miejsc wyznaczonych do pobytu ludzi”

- § 36. ust. 2. „Przepisy ust.1 pkt. 1 nie dotyczą czynności związanych z gospodarką leśną oraz wykonywaniem robót budowlanych”

2. Ustawa o lasach (Dz. U. Nr 101, poz. 444) z późniejszymi zmianami (Dz. U. 1997 nr 54 poz. 349), w rozdziale 5 *Zasady udostępniania lasów* określa, co następuje:

- Art. 30. ust. 3.: „W lasach oraz na terenach śródleśnych, jak również w odległości do 100 m od granicy lasu, zabrania się działań i czynności mogących wywołać niebezpieczeństwo, a w szczególności: 1. Rozniecania ognia poza miejscami wyznaczonymi do tego celu przez właściciela lasu lub nadleśniczego. 2. Korzystania z otwartego płomienia. 3. Wypalania wierzchniej warstwy gleby i pozostałości roślinnych”

- Art.30. ust. 4. „Przepisy ust. 3 nie dotyczą działań i czynności związanych z gospodarką leśną, pod warunkiem że czynności te nie stanowią zagrożenia pożarowego”

3. Instrukcja ochrony przeciwpożarowej obszarów leśnych z dnia 27 lutego 1996 r. W rozdziale 2. *Zasady działań w zakresie profilaktyki*, podrozdziale 2.3. *Posługiwanie się otwartym ogniem w lesie*. W poszczególnych podpunktach tego podrozdziału zawarte są następujące informacje: 1) 2.3.1. Posługiwanie się otwartym ogniem w lesie lub w odległości mniejszej niż 100 m od jego granicy przez osoby fizyczne i prawne w działalności gospodarczej, nie związanej z gospodarką leśną, a także palenie ognisk na obozach szkolnych, harcerskich itp. może nastąpić w miejscach wyznaczonych do tego celu przez właściciela lub zarządcę lasu. 2) 2.3.2. Wyznaczenie stałych miejsc na posługiwanie się otwartym ogniem w lesie dokonuje służba leśna i służba parków narodowych lub właściciele lasu poprzez techniczne zagospodarowanie tych miejsc. Wyznaczenie stałych miejsc dokonuje się tylko do celów turystyczno-wypoczynkowych. 3) 2.3.3. Nadleśnictwo, park narodowy, wyznaczając czasowe miejsca na posługiwanie się ogniem otwartym w lesie obowiązane jest do pisemnego określenia miejsca i warunków bezpiecznego posługiwania się ogniem na terenach leśnych oraz sprawdzania nadzoru nad ich przestrzeganiem. Tryb i formę zezwoleń ustala nadleśniczy, dyrektor parku narodowego. 4) 2.3.4. Wymienieni w pkt. 2.3.3. obowiązani są w okresach szczególnego zagrożenia pożarowego lasów, w tym każdorazowo w okresie trwania III stopnia zagrożenia, wstrzymać wyznaczanie miejsc rozniecania

ognia oraz anulować miejsca wcześniej wyznaczone (w trybie pkt. 2.3.3.) – do momentu ustania zagrożenia pożarowego.

Za palenie ognisk w miejscach niedozwolonych, wyszczególnionych wcześniej w poszczególnych aktach prawnych, grozi kara aresztu, grzywny albo kara nagany. Te zaś sprawy reguluje ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń z późniejszymi zmianami (Dz. U. 1995 r. Nr 6, poz. 29). Art. 82 § 1. Kodeksu mówi: „Kto nieostrożnie obchodzi się z ogniem lub wykracza przeciwko przepisom dotyczącym zapobiegania i zwalczania pożarów, a w szczególności”: 1) w lesie lub na terenach śródleśnych albo w odległości mniejszej niż 100 m od granicy lasu używa ciągnika lub innej maszyny bez należytego zabezpieczenia przed iskrzeniem, roznieca ogień poza miejscami wyznaczonymi do tego celu, pozostawia rozniecony ogień, korzysta z otwartego płomienia, wypala wierzchnią warstwę gleby lub pozostałości roślinne, porzuca nieugaszone zapalki lub niedopałki papierosów, dopuszcza się innych czynności mogących wywołać niebezpieczeństwo pożaru, 2) wbrew ciążącemu na nim obowiązkowi ochrony lasu przed pożarem nie wykonuje zabiegów profilaktycznych i ochronnych, zapobiegających powstawaniu i rozprzestrzenianiu się pożarów „podlega karze aresztu, grzywny albo karze nagany”

Bibliografia

1. Czajkowski K., *Wychowanie do rekreacji*, Warszawa 1979.
2. Kosiewicz J., *Kultura fizyczna, osobowość, wychowanie. Zagadnienia metodologiczne*, Warszawa 1986.
3. Kosiewicz J., *Sport spectacle from the point of view of the aleatorism*, (w:) *Sport: Social problems, social movements*, Roma 1997.
4. Kosiewicz J., *Sport spectacle in perspective of theatre*, „Research Yearbook. Studies in the theory education and sport” 1999, vol. VI.
5. Kosiewicz J., *The structure of a sport spectacle*, (w:) *Philosophy of physical culture*, Palacky University, Olomouc 1997.
6. Kosiewicz J., *Widowisko sportowe w świetle aleatoryzmu*, „Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne” 1996, nr 2.
7. Kosiewicz J., *Kulturowe i wychowawcze aspekty turystyki i rekreacji*, (w:) *Kultura i sport w perspektywie filozofii*, Warszawa 2000, s. 201-230.
8. Łobożewicz T. (red.), *Sportowe wakacje. Poradnik dla organizatora wycieczki wakacyjnej dzieci i młodzieży*, Warszawa 1996.
9. Łobożewicz T., Kogut R. (red.), *Turystyka aktywna. Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 1999.
10. Łobożewicz T. (red.), *Turystyka i rekreacja ludzi niepełnosprawnych*, Warszawa 2000.
11. Łobożewicz T. (red.), *Wczasy aktywne. Polska 2000*, Warszawa 2000.

12. Raszewski Z., *Partytura teatralna*, (w:) *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, Wrocław 1976.
13. Schäffer B., *Historia muzyki, style, twórcy*, Poznań 1979.
14. Suchodolski B., *Idea wczasów na tle społeczno-gospodarczego rozwoju Europy*, Warszawa 1984.